

Egyházi beszéd az ezer év ünnepén.*)

Alapige: 5. Móz. VIII. 7—11.

Fönséges esemény s az isteni gondviselésnek különös kegyelme iránti hálaérzet, mi ma Isten házába hozott aai. Hosszu ember öltökön át föl- és tova-tűnt nemzedékek sirhalmán állva, nekünk jútót a ritka alkalom és szerencse. hogy hazánk és nemzetünk ezer éves fennállásának ünnepét megülhetjük. *Ezer éve, hogy ez a haza, ez a föld a miénk s miénk a ma élő nemzedékek között a legrégebb állam.* S lehetne-e honfiai és honleányi szív és lélek, mely ma imára ne borulna a gondviselés előtt, hogy ezt a hazát nekünk adta s ezer évig fenn is tartotta. Oh ezer év csak egy enyésző, tűnő pillanat a roppant végtelenben, de oly hosszú és megmérhetetlen egy nemzet életében! Ezer éves fennállás! s oh minő ezer év, minő eseményei s alkotásai a lezajlott századoknak! Mennyi fény, dicsőség és nagyság egymásra halmozódva, s mennyi bus kálvária, mennyi drága vér és könny tengerré nőve!!

Láttátok ugy-e a természetet jelenségeiben? midőn benne a vihar kitör, a láthatár elsötétül, a légben meggyülemlett vilany tüzet fog, a cikázó villámok vakító fénnel nyilallanak át és keresztül a háborgó és nyugtalan sötét felleg tömörületeken, — midőn az ég megdördül, rémes csattogásainak sulya alatt a föld remeg, ingadozik, az állatok megrémülve rejtekhelyeikbe menekülnek s maga az ember is elnémulva, megalázkodva mozdulatlanul áll s össze fogott kezekkel imáját is csak halkan rebegi, — vagy ismét, midőn a vihar elnémult, a rémes éjszaka elmúlt, a láthatár kiderül, a nap tovább folytatva pályáját „*lángesső*“ gyanánt szórja sugarait a bágyadt természetre, ember s állat, újra előző, felvidul, új életre ébredt: e *kép* az emberiség élettörténetének képe aai! mert a természet jelenségei azonosak az emberi élet történetének jelenségeivel s egyik ugy, miként a másik az isteni hatalom és nagyság megnyilatkozása és fényirása — de hű képe különösen édes hazánk és nemzetünk élettörténetének, hisz több vihar alig dult földön, mint e drága haza földén s a földkereken nép nem létezett, mely több viszontagságnak és megpróbáltatásnak lett volna kitéve mint szeretett nemzetünk, elannyira, hogy ha a népek és nemzetek életében a láogatás és megpróbáltatás csakugyan az isteni szeretetnek és jóságnak fényirása, mint a hogy szent könyvünk tanítja,

*) Elmondott máj. 10-én.

akkor minket az Isten kiválólagosan szeretett és ha egy nemzet létezésének feltétele a látogatások és megpróbáltatások között megedzett és kitartott *hazaszeregetet*, akkor nemzetünknek joga van a létezéséhez.

Ugy van! az isteni szeretet és gondviselés különös kegyének és a nemzet életerejének s szívóságának, vagy igazi nevén: *hazaszeregetet*nek áldott eredménye aai., hogy mi ma ünnepet ülhettünk s a miért milliók meg milliók imája szállt s kereste hitben, reményben Istenét, — a miért annyi emberöltőn keresztül hordozta a szív rajongva, epekedve a remény és hit biztató érzetét s küzdve, vérezve „annyi hű kebel szakadt meg a honért“, megvalosult tehát, ezer esztendőnek kiállott tűz próbája után is ez a föld a miénk — „él nemzet e hazán“!

Igen miénk vagy szép haza földed! ezer éve e nemzeté! s mig egykor a megváltó fájdalomra borult s könyezett hazája sorsán téged ma élő gyermekeid, örömkönnyeikkel üdvözölnek!

Oh az óriási kürt rivalgása, mely láthatárod bérczes ormain megszólalva s büszke Kárpátaid komor falain megtörve viradóra jelzett, — a táltosok jósigéje, mely bölcsőd felett elhangozva messzi jövődök századait zengé és az óriási erő s titáni bátorság, mely tűz-kereszt-ség villámai között raká le állandóságra számitott alapfalaidat nem pusztá hang, nem hamvadó tűz, nem akna munka vála, — ezer év súlyos megpróbáltatásai után is fennállasz szép haza — „világ bokrétája“! Fennállasz, dicsőség övedzte büszke fejeddel, mint egy fölkesített óltár, melyet megbámul a világ s imára borul zsámolyánál a honfiúi érzés. Fennállasz, nem mint a tengerből természeti benső erők következtében egyszerre előtűnt óriási szikla, fennállasz, mint egy dicső magaslat győzedelmi tere az érte elhamvadott hősök megszentelt poraiból emelkedve századok hosszu során főlebb és főlebb, hogy messze látó órállomási hely légy, s ormaidról széttekintve lássa az emlékezet a nagy idők, messzi multak dicső eseményeit s lánggra, öröme gyulni megtanuljon tőle a hazaszeregetet, ha győzelmidet látja s fájjon gyászoljon a honfiu szív, ha vesztéseid gyászos temetőjébe téved.

És e nap ragyogó dicsősége ide e megszentelt magaslatra utal ma aai. gondolatban minden igaz honfit és honleányt, vallás és nemzeti-ség különbség nélkül, ki e vérrel szerzett haza földén lakik, ennek kenyerével él és táplálkozik, ki felfogni képes e fönséges szó valódi jelentőségét: *haza*, s lelke együttérez a dalnok ihlettségével, melylyel a honfiúi elhivatás és rendeltetés szükséges eszméit szólá világra „Áldjon vagy verjen sors keze, itt élne d halnod kell.“ Ide e messzelátó órállomási helyre utal ma az emlékezet, az Isten iránti hála, az ősököt megillető hálás kegyelet és ide mutat magának a végetlen hatalomnak szellem uja is, mely az ősök pályafutásának hosszu e er éven keresztül vála nemzedékről nemzedékre hű irány mutatója, ide utal és hív ma minden mozzanat, hogy kiemelkedve a szív, a lélek, az érzés, a gondolat az élet közönséges, megszokott mindennapi eseményei és foglalkozásai közül, legyen egy nap az emlékezeté, melyen mint Izrael népe Jehovájához a sinai-hegy alján, közelebb érezte magát a lélek Istenéhez, az ősök áldott szelleméhez s keresve a szem az emlékezet világában a honalkotó Árpádokat, az

ezredéves mult óriásait, fénylő alakjait, a lélek és szellem velök öllekezék s megszentelődjék e szellemi öllekezésben az eszme, gondolat, ősi erény és törhetetlen hazaszeretet, mert az igaz honfiai érzet lángoló tekintete előtt az emlékezet világánál megnyílik a mult idők egymásra gyülemlett sötét birodalma. százados sirjaikból felkelnek a régi hősök, szellem nagyok, óriások s a gondolat világában eredeti alakot öltének maguk a világra szóló alkotások és remekes is, hogy ezredév után is szólják, hirdessék az ivadéknak a régi dicsőséget „s hogy mit vihet ki erős szívláng alatt az Istenben való hit és elszánt akarat.“

És ha már fenn érzed magadat gondolatban e főségs magaslalon, ha széttékitenek örömtől sugárzó szemeid a haza láthatárain s lelked előtt megnyílt a mult idők fényes birodalma, — ha látod az emlékezet világában, Munkács megszentelt téreit s rajta Árpád és honalkotó hőseid áldott lábnyomait s az özönlő népárt büszke és merész lépteiben, mely alatt a föld inog és megrázkodik, ha megcsendül szivedben az óriási kürt csatariadója s hallod a vérszövetségnek szent esküjét s az isteni akaratnak és tetszésnek abba vegyülő kinyilatkoztatá-át: »*A te urad és Istened beviszen tégedet jó földre, vizek patakainak, forrásoknak és vizek mélységinek földére, melyek a völgyeken és hegyeken fakadnak. Buza, árpa szőlőtő, fige és pomagránát termő földre, faolaj és méztermő földre, oly földre, melyen a kenyeret minden fogyatkozás nélkül cheted és hol semmi nélkül nem szűkölködöl, oly földre, melynek kövei vas és a melynek hegyeiből érczet vágatsz*« borulj édesdeden az áldott haza földére, ismétlődjenek érzelmeidben a honfoglalás magasztos jelenségei, — öltson ünnepi diszt benned ezeknek érzelmeiből és hatásából a szív és lélek, rendüljenek meg körülötted az ősi büszke halmok és v. lgyek, ünnepeljenek az erdők és mezők, örüljenek veled az egek, örvendezzen a föld és a tenger és minden benne valók, mint a Soltár író mondja, — de mindezek mellett találjon helyet szivedben és lelkedben főkép az isteni meghagyás és rendelés szent szózata, mely legfőbb biztosítéka és kiérdemlése az édes hazai föld birhatásának: »*Mikor azért ejenedl és megelégedenedl, akkor dicsérjed a te Uradat és Istenedet azért a jó földért, melyet adand neked s meglássad, hogy el ne felejtkezzél a te Uradról, Istenedről, hogy meg ne tartanád az ő parancsolatit, itéletit és törvényeit, mint a szent leczke is kifejezé.*

Az alapige szavai Izrael fiainak szólának aai. midőn a nép az egyiptomi szolgálat földéből Mózes vezérlete alatt kijöven 40 évi pusztai vándorlás és megpróbáltatás után az elfoglalandó uj haza: az ígért földének határánál áll! Nincs a meghagyásban vagy megrendelésben a nemzeti jellegre, vagy természeti tulajdonságra, a társadalmi vagy hadászati szabályzatra vonatkozólag semmi hang, semmi utasítás; egy van csupán a mi a népnek, az uj föld természeti sajáttságainak előadásaival szivére köttetik: az Istenről való hálás megemlékezés, a mi egy haza birhatásáért mindig az első s legfőbb kötelezettség, és ez az, a mi ma minket is kiválólagosan kötelez.

Elmélkedjünk tehát erről s legyen kifejezése isteni tiszteletünk

az Isteni iránti hálás megemlékezésnek ezer év elvett jótéteményeiért vagy örömeiért először, s kiállott szenvedéseiert vagy megpróbáltatásaiért másodszer.

1-ör A jótéteményekért vagy örömekért.

S azt hiszem alig kezdhetnők aai. ezer év jótéteményeit vagy örömét egyébbel, minthogy ez a haza, ez a föld a miénk, s oly haza és föld, melynek birhatásával nincs mit irigyelnünk egyetlen nemzettől se. Hiszen mi hiányzik itten az Isten által Izraelnek adott uj hazából, a melyet pedig boldog Kánahánnak neveznek, a szentírás pedig épen *kivánatosnak, jelesnek*, igéreti szent földnek említi?

Nincsen-e az áldott haza földének bora, buzája, sója, kenyere, nemes és nem nemes ércze, mérsékelt és egészséges éghajlata, akár mint az ígélet földének? Nincsenek-e gyönyörű, szép, hatalmas folyóvizei, dus virányu terei s messzeterjedő s kalászok tengerével rengő termékeny talaja, al- és felföldje, mint akár a Libánon és Hermon-hegységtől mértföldekre nyuló Jordán völgyé, vagy a válaszfalat képző Jezreel-é, mely a szent földet északi és déli tartományra választja el? Nincsenek-e tavai, gyógyforrásai s tengerszeme: a kékvizű, hullámzó Balaton, Fertő, Szent-Anna tó, akár mint a Genezareth vagy Tibériás tava s a Jézus betegeiről emlékezetes Betshaida és Siloha tó? Erősebb védbástyát képezett-e az ígélet földé körül a Libánon és Júda hegyiség, mint édes hazánk körül a Kárpátok koszorus hegyláncza. melyen annyiszor törtek meg a durva erőszak fegyverei s semmisültek meg s vallottak szégyent az irigység és gyűlölet hatalma? Avagy látta-e a nemzeti lelkesültségnek, elszántságnak, hazá-szeretetnek s testvéri türelemnek több és fényesebb példáit, akár a Jozsué, Dávid, vagy Salamon hires országlása idejéből a Thábor, Kármel vagy Hermon csuca, mely utóbbi Isten nevéől énekel, mint hazánk büszke Kárpá-tainak kimagasló tetői, a Mátra és Fáttra hegyiség? S vegyült-e több vér és köny az ígélet földének poraival és folyóival mint a mennyi ezer éven keresztül hazánk földét áztatá, vizeit festé, s e darabka helyet a nemzet féltett kincsévé felszentelé?

Oh dusan megáldott drága földé Istennek. e szép haza földé s mintha honfoglaló őseinkhez lettek volna intézve, és édes hazánk földére mutatólág elmondva az isteni ige szavai: Beviszen tégedet a te urad, Istened jó földre. Nem oknélkül képezte e darabka hely Isten szép világából annyi századokon át, a vetélkedés és viszály *Eris* almáját, melyet özönlő hullámaival árasztott el a népvándorlás egymás utánni raja, megszálott, és birni ohajtott mindeuk nemzetség: dákok-gepida, goth, longobard, szláv-latin, nemzet-faj. Nem oknélkül vált hagyományossá nemzetünknek a haza földéhez való megbámult ragaszkodása és szeretete s keletkezett a dalnok ajkain a hont magasztaló s hazá-szeretet dicsőítő felsohajtás:

»Messze jártam s másutt is volt jóldolgom.
Hej! de szívem csak azt sugja jobb otthon!«

S nem ide vezethető-e vissza a nemzeti ősi erény és jelleg is,

hogy elődeinknél ismeretlen volt a kivándorlás s ki e haza földén született, ennek levegőjét szivta először, szívét és lelkét bűverő bilincselte le a haza földéhez, e lett hitesszméje, lényének mivolta, tetteinek rugója, ezért lelkesült, küzdött, szenvedett, — ezért élt, halt, s ide vágyott vissza, ha sorsa idegenben kényszeríté temetkezésre is, mint Jákob az ígért földére.

Oh méltó aai! hogy mint e haza gyermekei e haza földének birhatóságában Isten jótéteményét lássuk s ma különösen is érezve azt, áldjuk őt, ki ezt nekünk adta s megtartotta.

Oh! de a föld csak érzéketlen durva anyag a legbensőbb és legismeretlenebb atómig úgy itt, mint bárhol a nagy világon, engedelmes rabszolgája az erőnek és hatalomnak, gazdát, urat cserél s békésen tűr hátán ellent, jóbarátot egyaránt s az Isten által megállított s elébe irt természeti törvények határai között s azokra való tekintettel, kizárva nemzetiséget s minden más tekintetet, csak az érte áldozott erőt, munkát és szorgalmat respektálja, mely által aztán a legterméketlenebb szikla is áldásbus talajjá változtatható. S ez az aai! mi ez áldott föld birhatásánál tovább vezet, tovább kell hogy vezesse ma az eszmét, a gondolatot, s mint az árny fényt feltételez, a növényvilág áldásdus fejlődése s a virágok gyönyörű szinpompája a napsugaraira vezethető vissza s minden létel és élet a mindenségben eredeti okaira vall, — a léleknek át kell ölelnie e napon Isten kezének és akaratjának eszközeit is s átéreznie az eseményeket és viszonyokat s bennök Isten ujját, melyek nyomán e haza földé a miénk lett és miénk maradt.

S mik ezek aai? minden mozzanat, a honfoglalás dicső eszméje megszületésének pillanatától fogva, midőn egy nép elhagyva eddigi eredeti hazáját, hol született, mint Izrael a Mózes vezérlete alatt az Ábrahám maradékai ősi hazája felé — az ősz Almos vezérlete alatt az ősei által birt uj haza felkeresésére indul, s a láthatár ködében elmerülő ősitájra vissza-vissza sohajtva bucsuját s eltemetve s megkönyezve az őszvezért, kinek mint Mózesnek, az ígért földébe bejutás — tőle is megtagadtaték az uj haza földének elérhetése — letörüli könnyeit s bizalommal tör elébb és elébb a remény hazája határa felé.

Minden mozzanat, a *nagyszerű esemény, Árpád fejedelemmé avatattása s a vérszerződés*, melyben a jogok és kötelességek egyenlősége szentesítették s lesz letéve „az alap a magyar szabadság és alkotmányosságra“ előbb, mintsem a haza földé el lenne foglalva. *Az ősök vérciben lángoló tűz, erő, bátorság, jellem, kitartás* felvillanyozva a vérszerződésből eredő jog és kötelességérzettel, mely nem ismerte a félelmet és halált s többre becsülte ez utóbbit és a veszélyt, mint a gyáva életet és szolgaságot. Minden mozzanat! *A csaták áldozatai s a kiömlött drága vér*, a melyek árán megszereztetik e föld s megalapítatik a haza ott, hol a népvándorlás egyik nemzetisége se tudott állandó hazát alapítani, ősök jellemeinek öröklése, azé a jelemé, mely e hazát ezerévig fenn is tartá s mely előtt őseinkkel szemben magának az ellennek is elismerésre kell jutnia, mint Leó császár megnyilatkozik: „Népes és szabad nemzet, minden kénye-

lem és élvezet felett arra törekvő, hogy ellenségei iránt magát vitézül s tegyük hozzá, hogy nemesen viselje, a bajt és fáradságot nemesen türi, hideget, meleget kiáll s a szükségletekbeni fogyatkozást, mint keleti, pusztai és szabad nép fel se veszi.“

Minden mozzanat! Őseink előrelátó eszélyesége és bölcsesége, mellyel a keresztény vallás áldott eszméinek meghódol, alkotmányos elveken építi föl a haza kormányzatát, törvényeket hoz és léptet életbe a humanismus és ember jog elveinek alapján, utat nyit a tudomány és mivelődés meghonosítására, csarnokot emel Isten és a népjogok számára, melyekben a hit és jogegyenlőség egyaránt hirdettelve, a nemzedék az Isten, vallás, haza és király iránti szeretet és kötelességek szent eszméiben növekedve föl, mindezeknek erős őre legyen, a melyet a századok folyamán annyiszor is vett igénybe most a vallás, majd a haza szent védelme s a melyen annyiszor hiúsult meg a pogány és nem pogány államok részéről intézett megtámadtatás. Oh mert ha Izraelnek öt király megtámadása s leverésével lehet csak az ígélet földéhez jutni s azt fenntartani, nekünk is voltak elleneink, megtámadóink, nem öt, hanem akár hány ellen hatalom; de ha Izraelnek volt Józsuéja, Dávidja, Salamonja, nekünk is voltak minden időben bölcs, vitéz erélyes és hazáért lángoló királyaink: Szent István, Nagy Lajos, Hunyadi Mátyás, László s a többi más, nekünk is volt Gibeonunk. Ajalonunk: Sajó, Cserhalom, Mohács s megannyi más, melyek fölött a nap és hold megállhatott.

Ezek-ezek Isten kezének eszközei aai. melyek által e haza miénk lett és miénk ezer év után is. Ezeknek tulajdonítható, hogy van dusantermő földünk, dicső és fényes történetünk, van alkotmányunk, törvényünk, nyelvünk, vallásunk, miveltségünk s van nevünk „s nincs okunk elpirulni s tagadni azt senki előtt, hogy magyarok vagyunk.“ S oh ha ma régi dicsőséged visszasugárzik homlokodon s nemzeti önérzeted felkél szivedben és érzed annak melegét, tekintsd elsősorban Istened kegyének a mivel birsz s övé legyen a hála is ezer év jótéteményeiért és örömeiért. — De övé legyen:

2-or A kiállott szenvedésekért és megpróbáltatásokért is.

Hisz szenvedéseink és megpróbáltatásaink is voltak, s miért tagadnok azokat, hiszen a történet hiven feljegyezte gyászos de dicső lapjaira, és ha a történelem lapjairól törülhetné, elmoshatná is az idő, a mulandóság őrzi azokat, a természet kebele, a föld minden röge, porszeme mint egy szent ereklyét, őrzi a szív és lélek, mely örökség gyanánt szállítja azokat nemzedékről nemzedékre. Szendéseink megpróbáltatásaink is voltak! miért tagadnok? miért hallgatnok el? vagy a mai örömnép és annyi fénylő dicsőség s nagyság keretébe nem illeszthető bele a sötét, gyászos vonás, az árny ezer esztendő hosszú multjából? hisz a fény árny nélkül üres fogalom, az édesnek izét a keserű adja, a drágakő értékét a foglalat, ha csekélyebb értékű is ez, csak emelni tudja, a kép valódiságát az árnyalatok domborítják ki, — a szívárvány gyönyörű színe sötét felleg tömörületek háttérével

válik elragadóvá „mint a jellemet a küzdelmek tüze tisztítja meg és az életképesség az ellentállások harcában edződik erővé.“ Miért titkolnók a szenvedéseket, megpróbáltatásokat, hisz a haza ezer évet ábrázoló diszképének fényét, hűségét kidomborító árnya, foglalata s a sötét háttér, melyre a dicsőség szivárványa lerakodik, illetve visszacsugárzik, a szenvedés és megpróbáltatás. Miért hallgatnók el, hogy volt idő, midőn hazánk szépsége, nemzeti létezésünk, fennállásunk megirigyeltté vált a környező nemzetek és hatalmak előtt, reánk zúdultak a megsemmisítésre és eltipratásra irányzott fergegek s midőn a hosszas ellenállás tüzeiben az erőnket és számunkat túlhaladó óriási ellenekkel szemben a vérvesztés miatt megbénult és tehetetlenné vált kar többé a fegyvert nem bírta, azt tevék a nemzettel, mit Sámsonnal, a kart, mely tiltó hatalom volt a népszabadság és népjog láng fegyverével az önkény és pogány világ zsarnok uralmával, barbarizmussával szemben, lánczra verték, s koldus botot adtak beléje a szabadság összezuzott fájából? Miért titkolnók, miért hallgatnók el mindezeket, hiszen ezek elhallgatása e napon az ezer éves történelem meghamisítása, s az ősök emléke s porai iránti tiszteletlenség és hálátlanság lenne.

Miért tagadnók, miért hallgatnók el, hogy volt idő, midőn pusztává és hallgatatárggá vált a haza földje, a lant, mint a száműzetésbe harcolt Izrael „füzekre került,“ a haza fiai elmenekültek vagy titkos rejtek-helyeikbe kényszerítették, — a hon leányai gyászt öltöttek, a nemzeti jelleg: ruházat, nyelv utálat és üldözés tárgya lett s idegenné vált a haza gyermeke saját édes hazája földén is, — mindent nélkülözve, mindent veszítve csak honához és jogaihoz való ragaszkodását, hitét és reménységét nem s miért hallgatnók el azokat a szenvedéseket s sebeket is, melyeket a külmegtámadásokat és gyötrelmeket elégenek nemtartva a hazának önnön fiai idéztek elő, s testvér kezek ütöttek a haza testén, az önérdék és pártviszályok harcaiban, mert ilyen is elég volt, a mely pedig sokkal mélyebb és égetőbb mindig az ellenkeze által ütött sebeknél. Miért tagadnók meg és hallgatnók el ezeket is? hiszen nem gyávaságunknak s tehetetlenségünknek kiérdemelt következménye volt, a miket szenvedünk s nem csupán önnön érdekeinkért a megaláztatás, idegen érdekekért is hullott a magyar vér s a nemzet megaláztatásában is nemesen viselte magát, a helyzet és körülményekből a tanuságot, értelmet magára nézve levonta, de gyászához és szenvedéseéhez szégyenfoltt, gyalázat soha se tapadtott.

Hadd idézze vissza tehát az emlékezet e mai napon a mult idők gyászos eseményeit is aai! Tüzzük oda a haza földjének dobogó keblére a fény, dicsőség lobogói mellé ma a szenvedések megtépett jelvényeit, gyászlobogóit is! Együtt alkotják ezek a nemzet ezer éves multját, de együtt alkotják az Isten kezének fényírását, együtt szólják és hirdetik jóságát és kegyelmét, hogy annyi szenvedés és megpróbáltatás között is megtartotta nemzetünket s együtt képezik a nemzeti geniust és thalizmánt is, melyeknek vezérlete alatt a nemzet az új ezer évbe beindulhat

A jövő a multon alapszik *aa!* azt tanítja a tapasztalat s ide vonatkozólag int a szentírás is: „*Gondoljátok meg*“ e naptól fogva az elmúltakat“. S ez lehet az én jövőre vonatkozó intésem is ti hozzátok egy új ezer év küszöbén. Multunk egy szilárd, óriási alap, összehordva és lerakva az elődök vaskezzei által a hitnek, vallásosságnak, a munkának, türelemnek, a hazaszeretnek és testvériségnek döntetetlen sziklaköveiből. Annyi benne az erő: a biztosíték és reményt nyújtó egy új ezer évhez, ha mi a szent örökséghez méltó utódok s örökösök tudunk lenni! Oh! becsüljétek meg e szent örökséget: a fényes multat, áldjátok érte Istent s ne feledkezzetek meg róla, de ne feledkezzetek meg a tartozott kegyeletről őseitek emléke iránt se, mert az a nemzet, mely multját és őseit tiszteletben nem tartja, feledi, nem méltó a létezésre!

Ismétlődjék tehát ma széles e hazában s itt közöttünk is Isten szent házában a mult idők halmán a szívek és lelkek érzelmei ézőtt a honfoglalás szent szövetsége az erős, élő Istenben való hitre is tántoríthatlan hazaszeretetre. Mondjuk el a szövetség esküjét:

»Tiéd vagyok, tiéd hazám, e szív e lélek,
Kit szeretnék, ha tégedet nem szeretnék!
Szentegyház keblem belseje, oltára képed
Te állj! s ha kell e templomot, ledöntöm érted.«

S e szent szövetség értelme legyen az ihletés, melylyel a koronás fő és népvezetők a haza népét jogai és alkotmánya védelmében vezetik, az alattvalók pedig a koronás fő iránti hűséget és a törvények iránti engedelmséget teljesítik. E szent szövetség jutalma legyen az ihletés, mellyel az ur szószékének állója az ígét, a tanító a tudományt hirdeti és tanítja. Ez ihletéssel mondja el az esküt a honvédő harczfi, a csatákfia, ezzel esküdjék egymásnak örök hűséget a házaspár s ezzel tanulja meg a gyermek az első imát, melyet az édes anyai ajk a családi oltárnál legelőször ajkára ad! E szent szövetség értelme legyen az ihletés, mellyel az iparos, a kereskedő, a földműves a munka eszközét kezébe veszi s e legyen a szeretet és testvériség láncza, mellyek a nemzet fiai, leányai s a haza földén élő különböző nemzetiségű s vallású lakók ölelkeznek! Ekkor miénk lesz e föld, továbbra is, és boldog lesz népe az új ezer évben is, mert Isten előtt kedves meghallgatott lesz továbbra is a hozzá emelkedő nemzeti ima:

»Isten áld meg a magyart,
Jókedvvel bőséggel!«

Ugy legyen!

Amen.

MÓZES ANDRÁS.

A vallás története Háromszék-vármegyében¹.

Erdély s így Háromszék vármegye őslakói is bizonyára a saját nemzeti vallásukat követték. A dákok előtti nemzetek, valamint a dákok vallásáról is bizonyosat semmit se tudunk. De már a Kr. utáni időben nem éppen bizonytalan sejtelmeket, illetve következtetést tehetünk. Nagyon valószínű, hogy a keresztény vallásnak egy, vagy más árnyalata, mely különösen a 3-ik évszázadtól, vagy még inkább a niceai zsinattól kezdve a különböző államokban terjedett, nem hagyta érintetlenül hazánk régi lakóit se. Róma lévén az érintkezési központ, alig hiszem, hogy onnan, a hol a ker. vallás annyit szenvedett, ennek bizonyos mérvű ismerete át ne származott és ne terjedett volna bármi szűk körben hazánkban is. Sőt az is valószínű, hogy kezdetben, mivel közelebb fekszik hazánk Konstantinápolyhoz, hol a keleti egyház feje lakott, a keleti egyháztana tehetett bizonyos tekintetben hódítást. Bár nem zárom ki, hogy az itteni régi lakó-ok a csapások által összetartásra ösztönöztetve, mindentől elzárkoztak, a mi idegen, s így a vallástól is, mégis tapasztalat által igazolt természetes dolognak tartom azt, hogy ha kis mértékben is, ragadott rájuk valami az új vallásból; hiszen maga a történelem tanúbizonyoságot teszen arról, hogy Ulphilas, a gothok püspöke a szent írást lefordította a gothok számára s jelen volt 325-ben a niceai zsinaton; sőt azt is említi, hogy Phritigern, a gothok egyik fejedelme is elfogadta a ker. vallást. Hogy a ker. vallás a hunok és Erdély későbbi elfoglalói között mire mehetett? arról nincsenek adataink.

Mikor a székelyek mai lakhelyüket elfoglalták, bizonyosan még mind a régi, pogány vallásnak voltak a hívei. Hogy pedig ők jóval itt voltak a magyarok előtt, mint külön törzs, vagy ha úgy tetszik, *nemzet*, igazolja egyebek között az is, hogy a csiki kronika szerint a magyarok elébe menének ezek bevándorlása alkalmával s hogy ekkor már egy kifejlett szervezet alatt állottak, össze nem vegyülve senkivel. Erdélynek akkori lakói közelebbi érintkezésben lévén a déli szlávokkal, ezektől biztosan a keleti vallást tanulták el. Arról meg bizonyoságot tesz a történelem, hogy I. Gyula erdélyi vajda, a kinek Sarolta nevű leánya Szt. István anyja volt, Konstantinápolyban megismerkedvén a keresztény vallással, ennek, illetve a keleti vallás terjesztésére egy Hierotheus nevű szerzetest hozatott be Erdélybe. A keleti vallás azonban nem verhetett gyökeret a székelység között, mert arról szin-

¹ „A vallás története“ író „Háromszék vármegye története“ című megjelenendő munkájából.